

Kaynaştırma Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının ve Zorbalıkla Başa Çıkma Stratejilerinin Belirlenmesi

Tuğba SİVRİKAYA¹, Müzeyyen ELDENİZ ÇETİN²

Öz: Bu araştırmada, kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma durumlarının ve zorbalıkla başa çıkma stratejilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya, ortaokula devam eden, biri erkek, dördü kız olmak üzere beş kaynaştırma öğrencisi; bu öğrencilerin sınıflarında yer alan 6'sı kız, 8'i erkek olmak üzere toplam 14 akranı; 4 sınıf rehber öğretmeni ve 5 ebeveyni katılmıştır. Araştırma nitel araştırma desenine göre kurgulanmış olup araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır. Görüşmeler 2-13 dakika arasında sürmüştür. Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda kaynaştırma öğrencilerinin genellikle incitici sözler söyleme, hakaret ve alay etme şeklinde sözlü zorbalığa, küçümseme, görmezden gelme ve dışlama şeklinde dolaylı zorbalığa ve fiziksel zorbalığa maruz kaldıkları; kaynaştırma öğrencilerinin maruz kaldığı zorbalığın büyük oranda gerçek hayatta, küçük bir bölümünün ise sanal ortamda yaşandığı; gerçek hayatta yaşanan zorbalığın sınıfta, okul bahçesinde, okulun koridorlarında ve okul içerisinde başka bölümlerde yaşandığı; sanal ortamda yaşanan zorbalığın ise telefon mesajlarında ve Facebook'ta yaşandığı; kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kaldıklarında genellikle üzgün, içe kapanma isteği, dışlanmış, öfkeli/kızgın/sinirli hissettiklerini ve zorbalıkla başa çıkmak için öğretmenenden/aileden/arkadaştan destek alma, içine atma, ortamdaki uzaklaşma, odağı değiştirme ve umursamama gibi stratejiler uyguladıkları belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kaynaştırma Öğrencisi, Zorbalık, Başa Çıkma Stratejisi

Determination of Exposure to Bullying of Mainstreaming Students and their Coping Strategies

Abstract: In this study, it was aimed to determine the exposure to bullying and coping strategies of mainstreaming students. In the research participated five mainstreaming students attending secondary school, 14 normally developing pupils, 6 girls and 8 boys, 4 classroom guidance teachers and parents of 5 mainstreaming students participated. The research was structured in a qualitative research design. In the study, data were collected by semi-structured interview technique. The interviews lasted between 2-13 minutes. The data obtained from the interviews were analyzed with the descriptive analysis technique. As a result of the research, mainstreaming students were generally exposed to verbal bullying in the form of hearing offending words, being insulted and mocked, indirect bullying in the form of belittling, ignoring and excluding, and physical bullying. The bullying that inclusive students were exposed to was mostly experienced in real life and a small part of it was experienced in cyber environment; bullying in real life was experienced in the classroom, in the school yard, in the halls and other parts of the school; bullying in cyber environment was experienced in the form of short message texts and Facebook posts. It has been determined that mainstreaming students generally feel sad, introverted, excluded, angry/furious/irritable when exposed to bullying, and they apply strategies such as getting support from teachers/family/friends, introspection, alienation from the environment, changing focus, and ignoring.

Keywords: Mainstreaming Student, Bullying, Coping Strategy

Geliş Tarihi: 20.09.2022

Kabul Tarihi: 31.12.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Bolu, Türkiye, tugba.sivrikaya@ibu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0707-1023>

² Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Bolu, Türkiye, eldeniz_m@ibu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9231-7344>

Atf için/ To cite:

Sivrikaya, T., & Eldeniz Çetin, M. (2023). Kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma durumlarının ve zorbalıkla başa çıkma stratejilerinin belirlenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 37(1), 232-252. <https://doi.org/10.33308/26674874.2023371532>

Kaynaştırma her tür ve düzeyde yetersizliğe sahip bireyler için gerekli bir uygulamadır (Atkın, 2009). Kaynaştırma eğitimi ile özel gereksinimli bireylerin akranlarıyla etkileşim içinde olmaları ve eğitim hedeflerini en üst düzeyde gerçekleştirmeleri amaçlanmaktadır. Kaynaştırma uygulaması kapsamında özel gereksinimli bireyler eğitimlerini yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte aynı sınıfta tam zamanlı sürdürebildikleri gibi, özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak da sürdürebilmektedirler (Milli Eğitim Bakanlığı, 2017).

Zorbalık doğrudan ve dolaylı araçlar ile proaktif (önetkin) ve reaktif (tepkiyel) saldırganlığı içermektedir. Dawkins (1996)' e göre zorbalık, bir ya da daha fazla sayıda çocuğun, başka bir çocuğa acı vermek ya da sıkıntıya neden olmak için, amaçlı ve nedensiz bir biçimde, tekrar tekrar güçlerini kötüye kullanmasıdır. Sullivan ve diğerleri (2004)' a göre zorbalık, bir ya da daha fazla sayıda kişinin, bir kişi ya da grup üzerinde, geniş bir zamana yayılarak uyguladığı olumsuz ve genellikle saldırgan ya da manipülatif eylem ya da eylemler dizisidir. Swearer ve diğerleri (2012) zorbalığı üç kategoride ele almaktadır: (a) fiziksel zorbalık (örneğin vurma, itme ve tekmeleme gibi), (b) sözlü zorbalık (örneğin tehdit etme, lakap takma, alay etme gibi) ve (c) dolaylı veya ilişkisel zorbalık (örneğin, bireyleri gruptan dışlama, bireyler hakkında söylentiler yayma ve onlara kötü şeyler söyleme gibi). Rose ve diğerleri (2011) ise, fiziksel, sözlü ve dolaylı zorbalığa ilaveten dördüncü bir zorbalık türü olan cinsel zorbalık türünün varlığından bahsetmektedir.

Björkqvist ve diğerlerine göre (1991) fiziksel zorbalık vurma, itme ve tekmeleme gibi davranışları; sözlü zorbalık lakap takma ve tehdit etme gibi davranışları ve dolaylı (ilişkisel) zorbalık dedikodu yapmak, başkalarını kurbanla oynamamaya ikna eden söylentiler yaymak gibi davranışları ifade etmektedir (Akt. Rivers & Smith, 1994). Buna göre, doğrudan zorbalık yüz yüze bir karşılaşmayı ifade ederken, dolaylı zorbalık üçüncü bir taraf aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu tür bir dolaylı zorbalık, zorunlu olmamakla birlikte, genellikle sözlü olarak uygulanmaktadır (Rivers & Smith, 1994). Fiziksel zorbalık, kasıtlı itiş kakıştan agresif kavgaya kadar değişebilen ve kişisel mülke zarar vermeyi içerirken; sözlü zorbalık, gözdağı verme, küfürlü dil, taklit ve ırkçı sözleri içermektedir. Sözlü zorbalık, genellikle alay etmekle başlayıp şiddet tehditlerine dönüşebilmektedir. Dolaylı (ilişkisel) zorbalık ise, kasıtlı manipülasyon ile kurbanın akran ilişkilerine zarar vermektir. Bir çocuğu oyun grubundan dışlayarak ona karşı öfkeyle misilleme yapmak, çocuğu incitmek ya da kontrol etmek için bilerek arkadaşlığı veya sosyal kabulü geri çekmek; akranlarının onu reddetmesini sağlayacak şekilde hakkında söylentiler yaymak gibi davranışları içermektedir (Crick & Grotpeter, 1995; Rose ve diğerleri, 2011). Dolaylı (ilişkisel) zorbalığın yeni ve yaygın bir türü de internet ortamında gerçekleşen siber zorbalıktır (Didden ve diğerleri, 2009; Rose ve diğerleri, 2011). Bir diğer zorbalık türü olan cinsel zorbalık ise, müstehcen dil ve/ya cinsel taciz içeren eylemleri içermektedir ve daha doğru bir ifadeyle cinsel taciz olarak tanımlanmaktadır (American Association of University Women Educational Foundation, 2001).

Bazı araştırmacılar fiziksel, sözel ve dolaylı zorbalığın farklı gelişim evreleri izlediğini; eğitsel gelişimin daha erken evrelerinde zorbalığın daha doğrudan, bir diğer deyişle fiziksel zorbalık türünde görüldüğünü, yaşla birlikte dolaylı hale gelmeye başladığını ve çocukların sözel ve sosyal becerileri geliştikçe daha az fiziksel zorbalık biçimleri gösterdiklerini ifade etmektedir (Rose ve diğerleri, 2011). Zorbalığın gelişim aşamaları farklılık gösterse de, her aşamada fiziksel, sözel ve dolaylı zorbalık biçimleri gözlemlenebilmektedir (Rose ve diğerleri, 2011).

Zorbalık, okul çağındaki gençler arasında yaygın bir deneyimdir. Yapılan geniş kapsamlı bir çalışmada Nansel ve diğerleri (2001), Amerika Birleşik Devletleri'nde 6-10. sınıflar arasındaki 15.686 öğrencinin %29.9'unun zorbalık deneyimi ile ilişkilendirildiğini bildirmiştir. Çalışmaya katılanların %13'ü başkalarına zorbalık yaptığını, %10,6'sı zorbalığa uğradığını ve %6.3'ü zorba-kurban olarak dâhil olduğunu bildirmiştir. Büyük örneklemliler diğer çalışmalarda ergenlerin yaklaşık %20 ila %30'unun zorbalığa karıştığı öne sürülmektedir (Swearer ve diğerleri, 2012). Hazler ve diğerleri (1992)'nin 250 ortaokul ve lise öğrencisiyle yaptıkları daha küçük örneklem boyutuna sahip bir çalışmada, katılımcıların %75'i zorbalığa uğradığını ve büyük çoğunluğunun bunun sonucunda kaygı, başarısızlık, sosyal reddedilme gibi olumsuz yan etkiler yaşadığını belirtmiştir. Yine Amerika Birleşik Devletlerinde 2018'de 5-17 yaş arası 23.494 öğrenci ile yapılan bir araştırmada en az bir yetersizliği olan öğrencilerin zorbalığa maruz kalma oranlarının %39.5 olduğu, özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerde zorbalığa maruz kalma oranının ise %11.9 olduğu belirlenmiştir (Iyanda,

2022). Çekya’da 11-15 yaş arası özel öğrenme güçlüğü olan çocukların maruz kaldığı zorbalığın incelendiği ve 13.953 öğrenciyi kapsayan bir araştırmada, örneklemin %12.4’ünü oluşturan özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin fiziksel etkinliklerden dışlanma şeklinde zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir (Jesina ve diğerleri, 2022).

Zorbalık tüm öğrenciler arasında yaygın olmasına karşın, yapılan çalışmalar özel gereksinimli öğrencilerin daha çok zorbalık yaşadığını ve yetersizliği olmayan akranlarına göre hem zorba hem de zorba kurban olmalarının muhtemel olduğunu ortaya koymaktadır (Farmer ve diğerleri 2012; Iqbal ve diğerleri, 2021; Rose ve diğerleri, 2012; Whitney ve diğerleri, 1994). Özel gereksinimli öğrenciler arasında, özellikle öğrenme güçlüğü ve duygusal-davranışsal bozukluklar gibi sık rastlanan yetersizlik türlerine sahip öğrencilerin dürtüsellik, öfke sorunları, düşük okul başarısı, zorbalık durumunda kurban ya da zorba olma gibi zorbalıkla ilişkilendirilen birçok özelliği gösterdikleri belirtilmektedir (Swearer ve diğerleri, 2012). Yapılan araştırmalarda özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin zorbalık ve mağduriyet ile ilişkili davranış sorunlarına sahip olma açısından yüksek risk taşıdıkları belirlenmiştir (Ezati Babi & Mikaeli, 2022; Jesina ve diğerleri, 2022). Özel gereksinimli öğrencilerin daha fazla zorbalığa maruz kalması, araştırmacılar tarafından genellikle bu öğrencilerin sahip olduğu sosyal beceri yetersizlikleri ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır (Rose ve diğerleri, 2012; Sarı & Pürsün, 2019). Nabuzoka ve Smith (1999) yetersizliği olan öğrencilerin, sözlü olmayan iletişimi, sosyal etkileşimlerdeki tehdit edici olmayan ipuçlarını ve diğerlerinin niyetlerini yanlış yorumladıklarını ve sosyal beceriler açısından bilgi birikimine sahip olmadıkları için mağdur olma açısından daha büyük risk altında olduklarını belirtmiştir.

Birçok çalışmada yetersizliği olan öğrencilerin zorbalığa maruz kalma durumlarının yetersizlik türüne ve düzeyine göre farklılık gösterdiği ortaya konulmaktadır (Rose ve diğerleri, 2012). Rose ve diğerleri (2012) sık rastlanan yetersizlik gruplarına dâhil olan öğrencilerin belirgin bilişsel ve fiziksel yetersizliği olan öğrencilere göre; kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ise, ayrı eğitim ortamlarındaki yetersizlikleri olan öğrencilere daha az zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Öte yandan, Sarı ve Pürsün (2019) tarafından yapılan bir araştırmada, kaynaştırma öğrencilerinin çoğunun her gün zorbalığa maruz kaldığı belirtilmiştir. Ayrı eğitim ortamlarındaki özel gereksinimli öğrencilerin daha fazla zorbalığa maruz kaldığına ilişkin bulgular, bütünleştirme eğitime yönelik gereksinimi işaret ederken (Rose ve diğerleri, 2012; Rose ve diğerleri, 2011), kaynaştırma/bütünleştirme ortamlarındaki zorbalığa ilişkin bulgular, yetersizliği olan öğrenci akranları ile tam olarak entegre olduğunda kaynaştırma/bütünleştirme ortamlarının zorbalığı devam ettirdiğini ya da arttırdığını göstermektedir (Sarı ve Pürsün, 2019).

Özel gereksinimli öğrencilerin maruz kaldığı zorbalığın boyutlarını inceleyen araştırmalarda akranlardan, ebeveynlerden ve öğretmenlerden alınan desteğin zorbalığa karşı koruyucu bir faktör olarak işlev gördüğü; bu desteklerden yoksun olmanın ise zorbalık açısından risk faktörü özelliği taşıdığı belirlenmiştir (Cook ve diğerleri, 2016; González-Calatayud ve diğerleri, 2021). Bu yönüyle, okulda zorbalığı etkileyen önemli bir etken akranların, ebeveynlerin ve öğretmenlerin farkındalığı ve müdahalesi olmaktadır. Öğretmenlerin zorbalığın farkında olmaması ya da etkili bir şekilde ele almaması, zorbalığa maruz kalma durumlarını pekiştirmektedir (Farmer ve diğerleri 2012; Rose ve diğerleri, 2011). Alanyazın zorbalığın önlenmesi için öğretmenlerin proaktif bir rol üstlenerek, yetersizlikleri olan ve olmayan öğrencilerin sosyal etkileşimlerinin farkında olmasının ve olumlu bir okul ortamı yaratmasının önemine işaret etmektedir (Rose ve diğerleri, 2011; Rose ve diğerleri, 2012; Swearer ve diğerleri, 2012).

Yapılan araştırmalarda özel gereksinimli öğrencilerin zorbalığa maruz kalma durumlarının genellikle öğrencilere veya öğretmenlere sorularak incelendiği görülmektedir (Sarı & Pürsün, 2019; Ezati Babi & Mikaeli, 2022; Jesina ve diğerleri, 2022). Bu araştırmada, kaynaştırma öğrencileriyle, bu öğrencilerin sınıf rehber öğretmenleriyle, ebeveynleriyle ve akranlarıyla görüşmeler yapılarak, kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma durumlarının ve zorbalıkla başa çıkma stratejilerinin çok yönlü olarak belirlenmesi hedeflenmiştir. Mevcut duruma ilişkin bir betimleme yapıldığında ve kaynaştırma öğrencilerinin zorbalıkla başa çıkma stratejileri belirlendiğinde, bu öğrencileri kaynaştırma ortamlarında destekleyici uygulamaların planlanabileceği düşünülmektedir. Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim ortamlarının, özel gereksinimli öğrenciler için daha güvenli eğitim ortamları haline gelmesine katkı sağlamak için bu araştırmanın

planlanmasına gereksinim duyulmuştur. Bu gereksinim doğrultusunda, kaynaştırma öğrencilerinin okulda zorbalığa maruz kalma durumlarının ve zorbalıkla başa çıkma stratejilerinin belirlenmesi bu araştırmanın genel amacını oluşturmaktadır. Bu amaç ışığında alt amaçlar; kaynaştırma öğrencileri ne tür zorbalığa maruz kalmaktadırlar? Kaynaştırma öğrencileri zorbalığa maruz kaldığında ne hissetmektedirler? Kaynaştırma öğrencilerinin zorbalıkla başa çıkma stratejileri nelerdir? şeklinde belirlenmiştir.

Yöntem

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden vaka (durum) çalışması ile desenlenmiştir. Vaka çalışması, sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesidir (Merriam, 2009). Vaka çalışmalarının üç temel özelliği bulunmaktadır: (a) belirlilik, (b) betimleme ve (c) sezgisellik. *Belirlilik*, vaka çalışmalarının belirli bir olay, program ya da olguya odaklanıyor olması; *betimleme*, vaka çalışması ile araştırılan olgunun zengin bir biçimde betimlenmesi; *sezgisellik* ise, okuyucunun vaka çalışması sayesinde çalışmadaki olguyu daha iyi anlamasıdır. Bu araştırma kaynaştırma öğrencilerinin okullarda zorbalığa maruz kalma durumlarının ve zorbalıkla başa çıkma stratejilerinin belirlenmesine odaklanmakta olup, kaynaştırma öğrencilerinin yaşadığı zorbalık durumlarının ve başa çıkma stratejilerinin öğrenci, ebeveyn, akran ve sınıf rehber öğretmenlerin bakış açısıyla, geniş kapsamlı bir şekilde betimlenmesini hedeflemektedir. Araştırmanın, bu yönüyle vaka çalışmasının üç temel özelliğini taşıdığı söylenebilir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim öğretim yılında Düzce ilinde bir ortaokula devam eden 5 kaynaştırma öğrencisi, bu öğrencilerin sınıf arkadaşları, anneleri ve sınıf rehber öğretmenleri oluşturmaktadır. Kaynaştırma öğrencilerinin tamamının tanısı özel öğrenme güçlüğüdür. Bu öğrencilerin yaşları 11-14 arasında değişmekte olup bir öğrenci 5'inci sınıfa, bir öğrenci 6'ıncı sınıfa, bir öğrenci 7'inci sınıfa, iki öğrenci ise 8'inci sınıfa devam etmektedir. Öğrencilerden biri erkek, dördü kızdır.

Kaynaştırma öğrencilerinin akranı olan sınıf arkadaşlarından ikişer ve üçer gönüllü ile odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Görüşme yapılan akranların yaşları 11-14 arasında değişmekte olup iki akran 5'inci sınıfa, üçer akran 6'ıncı 7'inci sınıflara, 6 akran ise 8'inci sınıfa devam etmektedir. Akranların 6'sı kız, 8'i erkek olup toplam 14 akran ile görüşme yapılmıştır.

Kaynaştırma öğrencilerinin annelerinin tamamı ev hanımı olup yaşları 32 ile 40 arasında değişen 5 anne ile görüşme yapılmıştır. Sınıf rehber öğretmenlerinin ise tamamı kadın olup branşları Türkçe, Müzik ve Sosyal Bilgilerdir. Toplam 4 öğretmen ile görüşme yapılmıştır. Araştırmaya katılan sınıf rehber öğretmenlerinden biri aynı sınıfta okuyan iki kaynaştırma öğrencisinin de öğretmeni olarak soruları yanıtlamıştır.

Verilerin Toplanması

Bu araştırma için Düzce Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 21.12.2021 tarih ve E-10240236-20-39451579 sayılı yazısı ile uygulama izni alınmıştır. Ardından Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 30.12.2021 tarihli ve 2021/12 sayılı (Protokol No: 2021/518) karar ile etik kurulu izni alınmıştır. Uygulama yapılacak olan okul il merkezinde sosyo-ekonomik açıdan homojen özelliklere sahip öğrencilerin devam ettiği bir ortaokul belirlenmiştir. Görüşmelerin yapılması için katılımcı öğrenci velilerinden, katılımcı öğrencilerden ve katılımcı öğretmenlerden izinler alındıktan sonra görüşmeler okulun rehberlik servisinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak, kaynaştırma öğrencileri, bu öğrencilerin sınıf rehber öğretmenleri ve ebeveynleri ile bireysel görüşmeler; bu öğrencilerin akranları ile odak grup görüşmeleri yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından hazırlanan ve uzman görüşü alınarak son hali verilen açık uçlu sorular ile toplanmıştır. Uzman görüşü için Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanından bir öğretim üyesi ile bir alan uzmanı ile Özel Eğitim Alanından bir öğretim üyesinin görüşlerine başvurulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda görüşme sorularında zorbalık türlerinin ve nerede yaşandığının örneklendirilerek sorulması yönünde değişiklikler yapılmıştır. Görüşme soruları ile katılımcılara kaynaştırma öğrencilerinin

yaşadığı zorbalığın türü, nerede yaşandığı, hangi ortamda (gerçek ya da sanal), nasıl (sözlü, yazılı, fiziksel şiddet), zorbalığa maruz kaldığında hissettikleri ve başa çıkmak için neler yaptıkları sorulmuştur. Görüşme sorularının içerikleri şu şekildedir:

1. Katılımcının ne tür bir zorbalığa maruz kaldığı,
 - a. Uğradığı zorbalığın nerede yaşandığı (gerçek hayatta mı, sanal dünyada mı),
 - b. Gerçek hayatta uğradığı zorbalığın nerede yaşandığı (sınıfta, okul bahçesinde, kantinde, sokakta, parkta?),
 - c. Sanal dünyada uğradığı zorbalığın nerede yaşandığı (sosyal medyada, telefon mesajlarında?),
 - d. Sözlü olarak kendisini inciten bir şey söylenip söylenmediği,
 - e. Kendisine isim takılıp takılmadığı,
 - f. Kendisine hakaret edilip edilmediği,
 - g. Kendisiyle dalga geçilip geçilmediği,
 - h. Kendisinin görmezden gelinip gelinmediği,
 - i. Okulda arkadaşların tarafından fiziksel olarak bir zorbalığa/kötü muameleye maruz kalıp kalmadığı,
2. Zorbalığa maruz kaldığında neler hissettiği,
3. Zorbalığa uğradığında başa çıkmak için neler yaptığı sorulmuştur.

Çeşitleme

Nitel araştırmalarda inandırıcılık oldukça önemlidir. İnandırıcılığı sağlama yollarından biri de çeşitlemedir. Çeşitleme yöntem, veri kaynağı ve verilerin çeşitlenmesi olarak yapılabilmektedir. Veri çeşitlemesi, farklı çalışma gruplarından toplanan veriler aracılığı ile elde edilen bilgilerin doğrulanmasına hizmet etmektedir (Arastaman ve diğerleri, 2018). Bu yüzden bu araştırma kaynaştırma öğrencilerinin yaşadığı zorbalık, kendileri, akranları, öğretmenleri ve velileri aracılığı toplanarak irdelenmiş ve veri çeşitlemesi yapılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada iç geçerliğe ilişkin görüşme formunda yer alan sorular, araştırmada elde edilen veriler ve verilerin yorumları uzman görüşüne sunulmuştur. Verilerin kodlanması alan uzmanı iki değerlendirici tarafından yapılmış ve değerlendiriciler arası güvenirlilik hesaplanmıştır. Kodlayıcılar arasında tutarlılık olup olmadığı Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği "Güvenirlilik = Görüş Birliği/ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100" formülü ile hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalar neticesinde ortalama %99,33 olarak hesaplanmıştır. Miles ve Huberman (1994) iyi bir nitel araştırmanın kodlama güvenirliliğinin %80 ve üzerinde olması gerektiğini belirtmektedir. Bu araştırmada da %99,33 kodlama güvenirliliği hesaplanmıştır. Bu yüzden bu araştırmadaki kodlamaların güvenilir olduğu söylenebilir.

Dış güvenirliliği sağlamak için ise araştırmada elde edilen ham veriler ile verilere ilişkin sonuçlar ve bu verilere ilişkin yapılan yorumlara yönelik alan uzmanının onayı alınmıştır. Araştırmanın dış geçerliğine ilişkin araştırmaya katılan katılımcıların görüş bildirdiği cümlelerden örnekler ile doğrudan alıntılara verilmiştir.

Verilerin Analizi

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen yanıtlar yazılı hale getirilmiş ve yazılı veri dokümanının %30 unda güvenirlilik incelemesi yapılmıştır. Deşifre işleminin güvenirliliği %100 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen veriler önceden belirlenen temalara göre betimsel olarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz için izlenen işlem adımları (a) betimsel analiz için çerçeve oluşturma, (b) önceden belirlenen tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, (c) bulguların tanımlanması ve (d) yorumlanması aşamalarından

oluşturmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2008). Görüşme soruları, veri analizinde ele alınan temaların genel çerçevesini oluşturmuştur. Görüşmecilerin anlatımları Öğrenci 1-2, Akran, 1-2, Ebeveyn 1-2, Öğretmen 1-2 gibi kodlarla, söylenildiği gibi aktarılmıştır. Metin içerisinde geçen isimler rumuz olarak kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan sorular kategori olarak belirlenip söylenme sıklığı (frekans) dikkate alınmıştır.

Bulgular

Kaynaştırma Öğrencilerinin Maruz Kaldığı Zorbalık Türleri

Kaynaştırma öğrencilerinin maruz kaldığı zorbalık türleri ve söylenme sıklığı Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Kaynaştırma Öğrencilerinin Maruz Kaldığı Zorbalık Türleri ve Söylenme Sıklığı

Maruz Kalınan Zorbalık Türleri	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
Sözlü Zorbalık	1	10	1	1
Dolaylı Zorbalık	1	5	1	1
Fiziksel zorbalık		5	2	
Zorbalığa maruz kalmama	2			1

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan kaynaştırma öğrencilerinden (N=5) biri bir defa fiziksel şiddete maruz kaldığını ancak bunun bir defaya mahsus münferit bir olay olduğunu belirtmiştir. Öğrencinin bu anlatımı, zorbalık tanımına uymadığından frekans sayısına dahil edilmemiştir. Kaynaştırma öğrencilerinden diğer ikisi ise zorbalığa maruz kalmadığını ifade etmiştir. Birer öğrenci ise incitici sözler söyleme ve alay etme şeklinde **sözlü zorbalığa** (f:1) ve küçümseme şeklinde **dolaylı zorbalığa** (f:1) maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan, kaynaştırma öğrencilerinin akranları (N=11), özel gereksinimli sınıf arkadaşlarının incitici sözler söyleme, hakaret ve alay etme şeklinde **sözlü zorbalığa** (f:10); vurma, itirme ve çelme takma şeklinde **fiziksel zorbalığa** (f:5); küçümseme, görmezden gelme ve dışlama şeklinde **dolaylı zorbalığa** (f:5) maruz kaldığını gözlemlediklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan, kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleri (N=5), çocuklarının **sözlü zorbalığa** (f:1); vurma ve başörtüsünü çekme şeklinde **fiziksel zorbalığa** (f:2); görmezden gelme ve dışlama şeklinde **dolaylı zorbalığa** (f:1) maruz kaldığını gözlemlediklerini öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan sınıf rehber öğretmenlerinden (N=4) biri kaynaştırma öğrencilerinden birinin bir defaya mahsus olmak üzere fiziksel şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Münferit bir olay olduğundan ve zorbalık tanımına uymadığı için, öğretmenin bu ifadesi frekans sayısına dahil edilmemiştir. Öğretmenlerden biri sınıfındaki kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kalmadığını ifade etmiştir. Birer öğretmen ise, kaynaştırma öğrencilerinin incitici sözler söyleme, hakaret ve alay etme şeklinde **sözlü zorbalığa** (f:1); küçümseme, görmezden gelme ve dışlama şeklinde **dolaylı zorbalığa** (f:1) maruz kaldığını gözlemlediklerini ifade etmişlerdir.

Buna göre katılımcılar, kaynaştırma öğrencilerinin genellikle incitici sözler söyleme, hakaret ve alay etme şeklinde **sözlü zorbalığa**, küçümseme, görmezden gelme ve dışlama şeklinde **dolaylı zorbalığa** ve fiziksel zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Öğrenci-1: Yani, kalmıyorum. Kalıyorum bazen. Sesimi çıkarmıyorum çünkü, ee.. Yani herkes benimle dalga geçiyor. İy, pis falan diyorlar ama takmıyorum. Hani çok ama ben şey.. sıkıyorlar. Ama ben yine hiç takmıyorum onları. İşte ben ayrı sınav oluyorum diye onlar niye hocam bizi sınav yapmıyorsunuz falan diyor. Ben yüksek alınca da sen işte böylesin.

Akran-1: Çok üstlerine gidiyorlar, yine arkadaşlarının dediği gibi sınav konusunda. Yani sadece sınav konusunda değil. Her şey konusunda üstüne gidiyorlar. Sınav konusunu.. Mesela sınav yapıyoruz. Sonra onlar işte, çok anlayamadıkları için sonradan bitirince, “Siz sonradan bitiriyorsunuz, siz geciktiriyorsunuz, bizi bozuyorsunuz” gibi sözler söylüyorlar.. “Sizin yüzünüzden geç kaldık” gibi sözler söylüyorlar. Sonra onlara şiddet gösteriyorlar.. Evet, yani vuruyorlar. İttiriyorlar.

Ebeveyn-3: Evet hocam. Kapandığı için başörtüsünü çekiyorlarmış. Çocuklar çok dışlama yapmışlar. Evde, "olsun kızım" dedim, "sen onlara uyma" dedim. Ondan sonra, onun ben bayağı bir önünü aldım.

Ebeveyn-4: Mesela dışlanma oluyor. Hani teneffüslerde, okul içi, okulda dışı. Hani "yapamıyor, edemiyor" o tür şeyler.

Öğretmen-2: Genel olarak, şey olarak, başarı anlamında eziyorlar. Hani şey diyor mesela. Siz zeki değilsiniz değil de hani.. Yapamaması ile ilgili ile ilgili, başaramaması ile ilgili şeyler oluyor. Her öğrenci, her öğrenci değil ama birkaç öğrenci tarafından onu duydum mesela. O sınıfın IQ seviyesini düşünüyorsunuz şeklinde.. Hee ortalamayı düşünüyorsunuz şeklinde.. Söyleniyor evet. Aynı bunu duydum. Acımasızca bu tür cümleler kuran oluyor. Tabii geneli değil, birkaç öğrenci de var bunu yapan, bir kaç çocuk var.

Öğretmen-4: Çok sessiz olduğu için ezmeye çalışıyorlar. Hakkını savunamıyor. Bunu çok sık gözlemliyorum. Genellikle oyun gruplarına almıyorlar. Bu yaşanmaya çalışıyor.

Zorbalığın Yaşandığı Ortam (Gerçek Hayat/Sanal Ortam)

Kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kaldığı ortamlar ve söylenme sıklığı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Kaynaştırma Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kaldığı Ortamlar ve Söylenme Sıklığı

Zorbalığın Yaşandığı Ortam	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
Gerçek Hayatta	2	13	5	2
Sanal Ortamda		2	1	

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan kaynaştırma öğrencilerinden (N=5) ikisi, zorbalığa maruz kalmadığını ifade etmiştir. Bir öğrenci, yaşadığı fiziksel şiddetin gerçek hayatta yaşandığını ifade etmiştir. Ancak yaşanan olay münferit olduğundan ve zorbalık tanımına uymadığından frekans sayısına dahil edilmemiştir. İki öğrenci ise **gerçek hayatta** (f:2) zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Kaynaştırma öğrencilerinin akranları (N=11), özel gereksinimli sınıf arkadaşlarının maruz kaldığı zorbalığın çoğunlukla **gerçek hayatta** (f:13), küçük bir bölümünün ise **sanal ortamda** (f:2) yaşandığını gözlemlediklerini ifade etmişlerdir.

Kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinin tamamı (N=5), çocuklarının maruz kaldığı zorbalığın **gerçek hayatta** (f:5) yaşandığını gözlemlediklerini/öğrendiklerini ifade ederken, bir ebeveyn ise gerçek hayatta yaşanan zorbalığın yanı sıra, çocuğunun **sanal ortamda** da (f:1) zorbalığa maruz kaldığını gözlemlediğini ifade etmiştir.

Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf rehber öğretmenlerinden (N=4) biri, sınıfındaki özel gereksinimli öğrencilerin zorbalığa maruz kaldığını gözlemlemediğini ifade etmiştir. Bir öğretmen ise, özel gereksinimli bir öğrencisinin bir defaya mahsus bir fiziksel şiddete maruz kaldığını ve gerçek hayatta yaşandığını ifade etmiştir. Yaşanan olay münferit olduğundan ve zorbalık tanımına uymadığından frekans sayısına dahil edilmemiştir. İki öğretmen ise, özel gereksinimli öğrencilerinin maruz kaldığı zorbalığın **gerçek hayatta** (f:2) yaşandığını gözlemlediklerini ifade etmişlerdir.

Buna göre, katılımcıların büyük bir bölümü kaynaştırma öğrencilerinin maruz kaldığı zorbalığın büyük oranda gerçek hayatta yaşandığını belirtirken; akranların ve ebeveynlerin küçük bir bölümü ise, bu öğrencilerin sanal ortamda da zorbalığa maruz kaldığını gözlemlediklerini belirtmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Öğrenci-3. Gerçek hayatta.

Akran-3: Gerçek hayatta daha çok bence. Sosyal medya ortamında falan hiç rastlamadım.

Akran-6: Hocam evet, ikisinde de olabiliyor.

Ebeveyn-1: Mesaj değil, sadece okul.

Ebeveyn-4: Hani teneffüslerde, okul içi, okulda dışı.

Öğretmen-2: Tabii sınıf içinde, kendi aynı sınıf arkadaşları.

Gerçek Hayatta Maruz Kalınan Zorbalığın Yaşandığı Mekân

Kaynaştırma öğrencilerinin gerçek hayatta maruz kaldıkları zorbalığın yaşandığı mekânlar ve söylenme sıklıkları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Gerçek Hayatta Maruz Kalınan Zorbalığın Yaşandığı Mekânlar ve Söylenme Sıklıkları

Gerçek Hayatta Maruz Kalınan Zorbalığın Yaşandığı Mekân	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
Sınıfta	2	6	4	2
Okul Bahçesinde	3		1	
Koridorda		5		1
Okul Bahçesinde				1
Okul İçinde Başka Bir Bölümde		4	1	

Tablo 3 incelendiğinde kaynaştırma öğrencileri (N=5) gerçek hayatta maruz kaldıkları zorbalığın sınıfta (f:2) ve okul bahçesinde (f:3) yaşandığını belirtmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin akranları (N=14), özel gereksinimli sınıf arkadaşlarının gerçek hayatta maruz kaldığı zorbalığın sınıfta (f:6), koridorlarda (f:5) ve okul içerisinde başka bir bölümde (f:4) yaşandığını gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleri (N=5), çocuklarının gerçek hayatta maruz kaldığı zorbalığın sınıfta (f:4), okul bahçesinde (f:1) ve okul içerisinde başka bir bölümde (f:1) yaşandığını gözlemlediklerini/öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf rehber öğretmenleri (N=4), özel gereksinimli öğrencilerinin gerçek hayatta maruz kaldığı zorbalığın sınıfta (2), koridorlarda (1) ve okul bahçesinde (f:1) yaşandığını gözlemlediklerini ifade etmişlerdir.

Özetle, katılımcılar kaynaştırma öğrencilerinin gerçek hayatta maruz kaldığı zorbalığın sınıfta, okul bahçesinde, okulun koridorlarında ve okul içerisinde başka bölümlerde yaşandığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Öğrenci-4: Dışarıda oldu. Sınıfa geldiğimde de topu attılar.

Akran-4: Hocam benim karşılaştığım, bayağı bir karşılaştığım durum; genellikle hep sınıfta oluyor. Biri arkadaşımıza bir şey söylüyor, o da tabii alınıyor normal olarak. O da bir şey söylüyor. Ondan sonra, kavga daha büyüyor.

Akran-14: Mesela koridordan geçerken çelme falan takabiliyorlar. Yani çelme takmak değil sadece, sataşabiliyorlar.

Ebeveyn-1: Okul içerisinde, evet.. Sınıfta, evet. Sınıfta.

Ebeveyn-4: Hani teneffüslerde, okul içi, okulda dışı

Öğretmen-4: Mesela ben koridorda nöbetçi olduğumda, o çocuğumuzun diğer arkadaş grubunun arkasından hep, peşi sıra gittiğini görüyorum.. Yani şey gibi, uydu konumunda.

Sanal Ortamda Maruz Kalınan Zorbalığın Yaşandığı Platform

Kaynaştırma öğrencilerinin sanal ortamda maruz kaldıkları zorbalığın yaşandığı platformlar ve söylenme sıklıkları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Sanal Ortamda Maruz Kalınan Zorbalığın Yaşandığı Platformlar ve Söylenme Sıklıkları

Sanal Ortamda Maruz Kalınan Zorbalığın Yaşandığı Platform	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
Telefon Mesajı	-	1	-	-
Facebook	-	1	-	-
İnternet Mesajı	-		1	-

Tablo 4 incelendiğinde kaynaştırma öğrencileri (N=5) sanal ortamda zorbalığa maruz kalmadıklarını ifade ederken, aynı şekilde sınıf rehber öğretmenlerinin (N=4) hiçbirisi özel gereksinimli öğrencilerinin sanal ortamda zorbalığa maruz kaldığını gözlemlemediklerini ifade etmişlerdir. Kaynaştırma öğrencilerinin

akranlarından (N=14) küçük bir bölümü, özel gereksinimli sınıf arkadaşlarının telefon mesajlarında (f:1) ve facebookta (f:1) zorbalığa maruz kaldığını gözlemlediklerini belirtirken, bir ebeveyn çocuğunun internet mesajı yoluyla (f:1) zorbalığa maruz kaldığını gözlemlediğini ifade etmiştir.

Buna göre, katılımcıların büyük çoğunluğu kaynaştırma öğrencilerinin sanal ortamda zorbalığa maruz kalmadığını belirtirken, küçük bir bölümü ise sanal ortamda yaşanan zorbalığın, telefon/internet mesajı ve facebook yoluyla yaşandığını belirtmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Akran-6: Telefon mesajlarında

Akran-7: Facebookta.

Akran-8: Ben görmedim.

Ebeveyn-2: (Görüşmeci "İnternette mi olmuştu?" diye sordu) Evet hocam.

Öğretmen-3: Yok, duymadım.

Sözlü Olarak İncitici Sözler Söylenme Durumu

Kaynaştırma öğrencilerinin sözlü olarak incitici sözlere maruz kalma durumu ve söylenme sıklıkları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Sözlü Olarak İncitici Sözlere Maruz Kalma Durumu ve Söylenme Sıklıkları

Sözlü Olarak İncitici Sözlere Maruz Kalma Durumu	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
İncitici Sözler Söyleme	2	9	3	2
İncitici Sözler Söylememe	3	4	2	2

Tablo 5 incelendiğinde kaynaştırma öğrencilerinin (N=5) çoğu arkadaşları tarafından kendisine sözlü olarak incitici sözler söylenmediğini (f:3), bir bölümü ise söylendiğini (f:2) ifade etmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin akranlarından (N=14) büyük bir bölümü özel gereksinimli sınıf arkadaşlarına sözlü olarak incitici sözler söylendiğini gözlemlediklerini (f:9), küçük bir bölümü ise gözlemlemediklerini belirtmiştir (f:4). Kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinden (N=5) çoğu çocuklarına arkadaşları tarafından sözlü olarak incitici sözler söylendiğini gözlemlediklerini/öğrendiklerini ifade ederken (f:3), bir bölümü ise, gözlemlemediklerini/öğrenmediklerini belirtmiştir (f:2). Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf rehber öğretmenlerden (N=4), yarısı özel gereksinimli öğrencilerine arkadaşları tarafından sözlü olarak incitici sözler söylendiğini gözlemlediklerini (f:2), yarısı ise gözlemlemediklerini ifade etmiştir (f:2).

Buna göre, kaynaştırma öğrencilerinin, akranlarının ve ebeveynlerinin çoğunluğu, özel gereksinimli öğrencilerin, sözlü olarak incitici sözler söyleme şeklinde sözlü zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Öğrenci-2: Yani sözlü olarak, evet. E tabi şey mesela, hmmm, çok şey dalga geçiyorlar yani benimle.

Öğrenci-4: Sözlü olarak, yok.

Akran-1. Evet. Küfrediyorlar. Ağızlarına.. ağızına geleni söylüyorlar. Yani günah diye, şey diye düşünmüyorlar. Ağızlarına geleni söylüyorlar.

Akran-3. Yani evet, duyuyoruz. Mesela sınıf ortamında olunca duyabiliyorsun. İster istemez zaten kendinde alınabiliyorsun.

Akran-8. Hocam böyle incitici kelime ona bir sürü geldi. Erkekler ona mesela futbolda dediğiniz gibi.. Futbolda bizim erkekler zaten çok kaptırır. Böyle hatta arkadaşımız bile, futbol grubundan çıktı. O kadar kötü davranıyor ve hatta bana dediler ki, bu sınıfta olmasın falan dediler.

Ebeveyn-1: Hayır, görmedim.

Ebeveyn-2: Evet söylüyorlar, hani yapamıyorsun filan.

Ebeveyn-4: İncitici.. "Yapamıyor zaten, beceriksiz, yapamıyor zaten, hiçbir şey yapamaz, okuyamaz" o tür şeyler.

Öğretmen-1: Yok.

Öğretmen-2: Evet söyleniyor. Ama öğrencilerden bir tanesi buna karşılık verebiliyor.. Biri verebiliyor, diğeri veremiyor, evet.

İsim Takılma Durumu

Kaynaştırma öğrencilerinin maruz kaldıkları isim takılma durumu ve söylenme sıklıkları Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. *İsim Takılma Durumu ve Söylenme Sıklıkları*

İsim Takılma Durumu	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
İsim Takıldığını	2	4	2	3
İsim Takılmadığını	3	3	2	1

Tablo 6 incelendiğinde kaynaştırma öğrencilerinin (N=5) 3’ü arkadaşları tarafından kendisine isim takılmadığını, 2’si ise takıldığını ifade etmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin akranlarından (N=14) 4’ü özel gereksinimli sınıf arkadaşlarına isim takıldığını gözlemlediklerini, 3’ü ise gözlemlemediklerini ifade etmiştir. Akranlardan 7’si ise bu soruda görüş belirtmemiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinden (N=5) 2’si çocuklarına arkadaşları tarafından isim takıldığını gözlemlediğini/öğrendiğini, 2’si ise gözlemlemediğini/öğrenmediğini ifade etmiştir. Bir ebeveyn ise çocuğuna isim takılıp takılmadığından emin olmadığını dile getirmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf rehber öğretmenlerinin (N=4) çoğunluğu özel gereksinimli öğrencilerine arkadaşları tarafından isim takıldığını gözlemlemediklerini (f:3), 1’i ise gözlemlediğini ifade etmiştir.

Buna göre katılımcıların küçük bir bölümü kaynaştırma öğrencilerinin akranları tarafından isim takma şeklinde sözlü zorbalığa maruz kaldığını gözlemlediklerini ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Öğrenci-2: Evet takıldı çok.

Öğrenci-3: Bana isim.. eskidendi.

Akran-7. Evet.

Akran-14. İsmi söylüyorlar

Ebeveyn-1: Hayır, görmedim.

Ebeveyn-2: Evet bir isim takılmış ona. Çok da şey yapmadım hani okuldan soğumasın diye. Öğretmenine söyle falan demiştim.

Ebeveyn-3: Ondan hiçbir bilgim yok hocam.

Öğretmen-1: Yok öyle şeyler yani.

Öğretmen-2: Olabiliyor zaman zaman ama bu sadece şey değil; bu kaynaştırma öğrencilerine değil de genel olarak birbirlerine yaptıkları bir şey. Çocuklar hep genellikle isim takıyorlar.

Öğretmen-3: Yok, hiç duymadım.

Hakaret Edilme Durumu

Kaynaştırma öğrencilerinin hakaret edilmeye maruz kalma durumu ve söylenme sıklıkları Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. *Hakaret Edilmeye Maruz Kalma Durumu ve Söylenme Sıklıkları*

Hakaret Edilme Durumu	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
Hakaret Edildiğini	1	6	2	1
Hakaret Edilmediğini	4	4	2	3
Görüş Belirtmeme		4	1	

Tablo 7 incelendiğinde kaynaştırma öğrencilerinin (N=5) çoğunluğu arkadaşları tarafından kendisine hakaret edilmediğini (f:4), biri ise edildiğini ifade etmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin akranlarının (N=14)

büyük bir bölümü sınıftaki özel gereksinimli arkadaşlarına hakaret edildiğini gözlemlediğini belirtirken (f:6), küçük bir bölümü gözlemlemediğini belirtmiştir (f:4). Akranların bir bölümü ise bu konuda görüş belirtmemiştir (f:4). Kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinden (N=5) 2'si çocuklarına arkadaşları tarafından hakaret edildiğini gözlemlediğini/öğrendiğini, 2'si ise gözlemlemediğini/öğrenmediğini ifade etmiştir. Bir ebeveyn ise çocuğuna hakaret edilip edilmediğinden emin olmadığını dile getirmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf rehber öğretmenlerinin (N=4) çoğunluğu özel gereksinimli öğrencilerine arkadaşları tarafından hakaret edildiğini gözlemlemediklerini (f:3), 1'i ise gözlemlediğini ifade etmiştir.

Buna göre katılımcıların küçük bir bölümü kaynaştırma öğrencilerinin akranları tarafından hakaret etme şeklinde sözlü zorbalığa maruz kaldığını gözlemlediklerini ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Öğrenci-1: Hayır.

Öğrenci-3: Hakaret şu anlık edilmedi.

Akran-4: Her şekilde hocam ediliyor. Hem sınıftan olsun, dışarıda kavga ettiği biriyle olsun, genellikle karşılaşıyoruz.

Akran-8: Ben de çok görmedim.

Ebeveyn-3: Evet evet. Bir hakaret edilmişti. Arkadaşımdan öğrendim. Kızım benden biraz şey yaptı hani.

Ebeveyn-4: Hakaretovari.. hani böyle unuttuğu şeyler oluyor, yapamadığı şeyler oluyor. Hani " bu tembel tavuk, yapamaz, edemez, beceriksiz"

Ebeveyn-5: Yok, hayır o yok.

Öğretmen-2: Yani, ee, çok ciddi bir boyutta olduğunu sanmıyorum.. Hee, ima edici.

Öğretmen-3: 1 ih. Öyle bir şeyle hiç karşılaşmadım.

Alay Edilme Durumu

Kaynaştırma öğrencilerinin alay edilmeye maruz kalma durumu ve söylenme sıklıkları Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Alay Edilmeye Maruz Kalma Durumu ve Söylenme Sıklıkları

Alay Edilme Durumu	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
Alay Edildiğini	3	9	3	2
Alay Edilmediğini	2	-	2	2
Görüş Belirtmeme	-	5	-	-

Tablo 8 incelendiğinde kaynaştırma öğrencilerinin (N=5) yarısından çoğu arkadaşlarının kendisiyle alay ettiğini (f:3), 2'si ise arkadaşlarının kendisiyle alay etmediğini ifade etmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin akranlarının (N=14) büyük bir bölümü sınıftaki özel gereksinimli arkadaşlarıyla alay edildiğini gözlemlediğini belirtirken (f:9), küçük bir bölümü ise görüş belirtmemiştir (f:5). Kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinin (N=5) çoğunluğu, çocuklarıyla alay edildiğini gözlemlediğini/öğrendiğini (f:3), 2'si ise gözlemlemediğini/öğrenmediğini ifade etmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf rehber öğretmenlerinin (N=4) yarısı özel gereksinimli öğrencileriyle alay edildiğini gözlemlediklerini (f:2), yarısı ise gözlemlemediklerini ifade etmiştir (f:2).

Buna göre katılımcıların büyük bir bölümü kaynaştırma öğrencilerinin akranları tarafından alay etme şeklinde sözlü zorbalığa maruz kaldığını gözlemlediklerini ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Öğrenci-2: Dalga, evet.

Akran-1: Ara sıra.

Akran-2: Bence her zaman.

Akran-14: Evet, not okununca gülünüyor. Mesela kız diyelim, o kızlar arasında böyle pek aralarına almıyorlar.

Ebeveyn-3: Valla hocam.. Arkadaşları dalga geçiyorlardı da, kızım evde düzgün bir ayakkabı bile giymeden hani, ayağına hani, bir şey olsun, dalga geçiyorlar diye ben ona iki çift ayakkabı birden aldım.

Ebeveyn-4: Alay etme.. hı hı, yapamadıklarıyla ilgili öyle söylüyorlar. Hani "zaten yapamazdı, beceremezdi"

Ebeveyn-5: Hayır o da yok.

Öğretmen-1: Hayır, öyle olduğunda çocuklar gelip anlatır.

Öğretmen-4: Dalga geçme oluyor. Sataşma, vurma, inadına sinir etmek amaçlı.. Hatta sürekli arkasındaki önündeki arkadaşlarını değiştirdiğim çok oluyor.

Görmezden Gelinme Durumu

Kaynaştırma öğrencilerinin görmezden gelmeye maruz kalma durumu ve söylenme sıklıkları Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9. Görmezden Gelmeye Maruz Kalma Durumu ve Söylenme Sıklıkları

Görmezden Gelinme Durumu	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
Görmezden Gelindiğini	4	9	1	3
Görmezden Gelinmediği	1	3	3	1
Görüş Belirtmeme	-	3	1	-

Tablo 9 incelendiğinde kaynaştırma öğrencilerinin (N=5) büyük çoğunluğu diğerleri tarafından görmezden geldiğini ifade ederken (f:4), bir öğrenci diğerleri tarafından görmezden gelinmediğini belirtmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin akranlarının (N=14) büyük bir bölümü sınıftaki özel gereksinimli arkadaşlarının diğerleri tarafından görmezden gelindiğini gözlemlediğini belirtirken (f:9), küçük bir bölümü ise gözlemlemediğini belirtmiştir (f:3). Akranlardan üçü bu konuda görüş belirtmemiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinin (N=5) çoğunluğu, çocuklarının diğerleri tarafından görmezden gelindiğini gözlemlemediğini/öğrenmediğini (f:3), biri ise gözlemlediğini/öğrendiğini ifade etmiştir. Bir ebeveyn bu konuda görüş belirtmemiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf rehber öğretmenlerinin (N=4) çoğunluğu özel gereksinimli öğrencilerinin diğerleri tarafından görmezden gelindiğini gözlemlediklerini (f:3), biri ise gözlemlemediğini ifade etmiştir.

Buna göre, katılımcıların büyük bir bölümü kaynaştırma öğrencilerinin akranları tarafından görmezden gelme şeklinde dolaylı zorbalığa maruz kaldığını gözlemlediklerini ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Öğrenci-4: Birkaç kere oldu.

Öğrenci-5:Bazenleri

Akran-3: Bazen hani görülüyorlar gibi.

Akran-4: Açıkçası ben görmezden gelindiklerini gözlemleyemedim. Çünkü o kadar çok rahat görmezden gelinmiyor. Ya da hep muhabbet ediliyor. Arada laf falan atıyoruz tabii herkes. Öyle içlerinde sıkıntı olmasın diye, hiç olmamazlıktan gelmedik yani.

Akran-5: Bazen hocam. Arada sırada. O kadar çok değil de.

Ebeveyn-1: Bazen oluyor, evet.

Ebeveyn-3: Yok hocam, hiç öyle bir şey gözlemlemedim.

Öğretmen-2: O çok oluyor, hı hı. Yani kendi içlerine almıyorlar.. İki bir arada takılıyor mesela, arkadaşlık ediyorlar. İki birlikte geziyorlar tenefüslerde. Diğer öğrencilerle bir araya çok geldiklerini görmüyorum.

Öğretmen-3: Onu yaptılar evet, özellikle.

Fiziksel Zorbalığa/Kötü Muameleye Maruz Kalma Durumu

Kaynaştırma öğrencilerinin fiziksel zorbalığa/kötü muameleye maruz kalma durumu ve söylenme sıklıkları Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Fiziksel Zorbalığa/Kötü Muameleye Maruz Kalma Durumu ve Söylenme Sıklıkları

Fiziksel Zorbalığa/Kötü Muameleye Maruz Kalma Durumu	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
Maruz Kaldığı	3	8	3	2
Maruz Kalmadığı	2	5	2	2
Görüş Belirtme	-	1	-	-

Tablo 10 incelendiğinde kaynaştırma öğrencilerinin (N=5) çoğunluğu okulda arkadaşları tarafından fiziksel zorbalığa/kötü muameleye maruz kaldığını ifade ederken (f:3), küçük bir bölümü ise böyle bir duruma maruz kalmadığını belirtmiştir (f:2). Kaynaştırma öğrencilerinin akranlarının (N=14) büyük çoğunluğu özel gereksinimli arkadaşlarının okulda diğerleri tarafından fiziksel zorbalığa/kötü muameleye maruz kaldığını gözlemlediğini ifade ederken (f:8), küçük bir bölümü ise özel gereksinimli arkadaşlarının böyle bir duruma maruz kaldığını gözlemlemediklerini belirtmiştir (f:5). Bir akran bu konuda görüş belirtmemiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinin (N=5) çoğunluğu, çocuklarının diğerleri tarafından fiziksel zorbalığa/kötü muameleye maruz kaldığını gözlemlediğini/öğrendiğini (f:3), küçük bir bölümü ise gözlemlemediğini/öğrenmediğini ifade etmiştir (f:2). Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf rehber öğretmenlerinin (N=4) yarısı özel gereksinimli öğrencilerinin diğerleri tarafından fiziksel zorbalığa/kötü muameleye maruz kaldığını gözlemlediklerini (f:2), yarısı ise gözlemlemediklerini ifade etmiştir (f:2).

Buna göre, katılımcıların büyük bir bölümü kaynaştırma öğrencilerinin akranları tarafından fiziksel zorbalığa maruz kaldığını gözlemlediklerini ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Öğrenci-1: Birazcık

Öğrenci-2: Hayır

Akran-3: Birkaç kez evet. Gözlemledim.

Akran-9: Evet hocam. Futbolda.

Akran-11: Benim bir haberim olmadığı için, hayır.

Ebeveyn-4: İtme akma oluyor teneffüslerde, aralarda. Geçerken böyle çelme takıyorlar, ya itekliyorlar, o tür şeyler.

Ebeveyn-5: Hayır.. Sadece öyle şakalaşma gibi bir şeydi galiba. Tam olarak bilmiyorum da. Böyle hani vurup kaçıyor diyardı.

Öğretmen-1: Yok.

Öğretmen-4: Bir iki kere arkadaşlarının onu itip kaktığını, ama erkek arkadaşlarının sırada otururken, sırtından falan böyle bir şeyler yaptığını söylediler.

Kaynaştırma Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kaldığında Hissettikleri

Kaynaştırma öğrencilerinin kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kaldığında hissettikleri ve söylenme sıklıkları Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11. Zorbalığa Maruz Kaldığında Hissettikleri ve Söylenme Sıklıkları

Zorbalığa Maruz Kaldıklarında Hissettikleri	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
Üzülme	4	12	-	2
İçe Kapanma İsteği	1	3	2	-
Öfke/Kızgınlık/Sinirlilik	1	1	2	-
Utanmış	-	1	-	-
Kırgın	-	1	-	-
Dışlanmış	-	3	1	-
İçine Atma	-	-	-	1
Görüş Belirtmeme	-	-	-	1

Tablo 11 incelendiğinde kaynaştırma öğrencilerinin (N=5) zorbalığa maruz kaldıklarında üzgün (f:4), içe kapanma isteği (f:1) ve öfkeli/kızgın/sinirli (f:1) hissettiklerini belirtmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin akranları (N=14) sınıflarındaki özel gereksinimli arkadaşlarının zorbalığa maruz kaldığında üzüntü (f:12), içe kapanma isteği (f:3), dışlanmış (f:3), öfkeli/kızgın/sinirli (f:1), utanmış (f:1) ve kırgın (f:1) hissettiklerini gözlemlediklerini ifade etmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleri (N=5), çocuklarının zorbalığa maruz kaldıklarında içe kapanma isteği (f:2), öfkeli/kızgın/sinirli (f:2) ve dışlanmış (f:1) hissettiklerini gözlemlediklerini/öğrendiklerini ifade etmiştir. Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf rehber öğretmenlerinin (N=4) yarısı sınıflarındaki özel gereksinimli öğrencilerin diğerleri tarafından zorbalığa maruz kaldıklarında üzgün hissettiklerini gözlemlediklerini belirtmiştir (f:2). Bir öğretmen, öğrencisinin duygularını belli etmediğini, içine attığını ifade belirtirken, bir öğretmen ise görüş belirtmemiştir.

Buna göre, katılımcıların büyük bir bölümü kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kaldıklarında genellikle üzgün, içe kapanma isteği, dışlanmış, öfkeli/kızgın/sinirli hissettiklerini belirtmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Öğrenci-2: Yani çok hissettim. Tabii annemin kulağına gideceğini çok istemedim, annemin kulağına gitmesi için. O yüzden istemedim.. Bunların hepsinde kendimi çektim. İçine kapandım.

Öğrenci-3: Kötü hissettim. Ben de onlar gibi olmak istedim.

Öğrenci-4: Kötü hissettim. Üzüntü. Üzüldüm. Kızdım.

Akran-2: Üzülüyorlar, kırılıyorlar ve kendi içlerine kapanıyorlar.

Akran-9: Yani çok kötü kendini hissediyor. Dışlandığını hissediyor ve kendini içeri kapatıyor.

Akran-12: Ağlıyor. Belli etmiyor. Sırasına kapanıyor.

Ebeveyn-3: Böyle biri sinirli bir kaprisi vardı. Onu da kardeşine daldıyordu aniden. Anlatamadı. Bana söyleyemiyordu. Ben kızırıyordum, hocam hani, "okulda bir şey olduğu zaman eve yansıtma, söyleme". Öyle dediğim zaman, kardeşinden hırsını alıyordu böyle.

Ebeveyn-4: Dışlanmış. Çok aşırı derecede. Hani "Zaten beni istemiyorlar, ben bir şey yapamıyorum, beni küçümsüyorlar, yok varsayıyorlar" diye.

Öğretmen-2: Üzülüyorlar ama bunu kabullenmiş durumda görüyorum ben çocukları. Onlar da kendini soyutluyorlar diğerlerinden.. Onlar da kendini soyutluyor.. Geri çekiyor kendini.

Öğretmen-4: Yani şey, savunamadığı için.. Öyle içine de kapanmıyor ama böyle bir tuhaf. Vurdumduymaz mı diyeyim.. Belli etmiyor. Sen sıkıştırmak zorunda kalıyorsun. Ne hissettiğini anlamaya çalışıyorsun.

Kaynaştırma Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kaldığında Başa Çıkmak İçin Uyguladığı Stratejiler

Kaynaştırma öğrencilerinin zorbalıkla başa çıkmak için uyguladıkları stratejiler ve söylenme sıklıkları Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 12. Zorbalıkla Başa Çıkmak İçin Uyguladıkları Stratejiler ve Söylenme Sıklıkları

Zorbalıkla Başa Çıkmak İçin Uyguladıkları Stratejiler	Kaynaştırma Öğrencisi (N:5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Akranı (N:14)	Kaynaştırma Öğrencisinin Ebeveyni (N: 5)	Kaynaştırma Öğrencisinin Öğretmeni (N:4)
	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)	f (frekans)
Öğretmenden Destek Alma	2	6	-	2
Rehberlik Servisinden Destek Alma	1	-	-	-
Aileden Destek Alma	1	2	1	-
Odağı Değiştirme	1	-	-	-
Ortamdan Uzaklaşma	-	2	-	-
İçine Atma	1	4	1	-
Umursamama	-	-	1	-
Arkadaş Desteği	1	3	1	1

Tablo 12 incelendiğinde kaynaştırma öğrencileri (N=5) zorbalığa maruz kaldıklarında başa çıkmak için öğretmenden destek alma (f:2), rehberlik servisinden destek alma (f:1), arkadaştan destek alma (f:1), aileden destek alma (f:1), odağı değiştirme/fiziksel aktivite uygulama (f:1) ve içine atma (f:1) gibi stratejiler uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Kaynaştırma öğrencilerinin akranları (N=14) sınıflarındaki özel gereksinimli arkadaşlarının, zorbalığa maruz kaldıklarında başa çıkmak için öğretmenden destek alma (f:6), içine atma (f:4), arkadaştan destek alma (f:3), aileden destek alma (f:2) ve ortamdan uzaklaşma (f:2) gibi stratejiler uyguladıklarını belirtmişlerdir. Kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleri (N=5), çocuklarının zorbalığa maruz kaldıklarında aile desteği (f:1), arkadaş desteği (f:1), umursamama (f:1) ve içine atma (f:1) gibi stratejiler uyguladıklarını belirtmişlerdir. Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf rehber öğretmenleri (N=4), sınıflarındaki özel gereksinimli öğrencilerin diğerleri tarafından zorbalığa maruz kaldıklarında öğretmenden destek alma (f:2) ve arkadaştan destek alma (f:1) gibi stratejiler uyguladıklarını belirtmişlerdir.

Özetle, katılımcılar kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kaldığında başa çıkmak için öğretmenden/aileden/arkadaştan destek alma, içine atma, ortamdan uzaklaşma, odağı değiştirme ve umursamama gibi stratejiler uyguladıklarını belirtmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

Öğrenci-2: Ee, onları silerim gibi bir şey. Yani ağlarım kendi kendime. Evet, üzülürüm, kırılırım. Sonradan onlarla her şeyimi anlatmam açık açık.

Öğrenci-3: Kendime iyi arkadaşlar bulup kendimi daha güçlü hissetmek isterim.

Öğrenci-5: Hocam anneme söylerim. Hocama söylerim.

Akran-1: Ailelerine söyleyerek ya da öğretmenlerine söyleyerek. Bazen ne ailesine söylüyor, ne öğretmenlerine söylüyor. Bize bile söylemiyor. Kendi sorununu kendi halletmeye çalışıyor.

Akran-3: Yani birilerine danışıyorlar. Mesela öğretmenlerimize danışıyorlar. Yardım istiyorlar. Öyle bir şey olmaları güçlerine gidiyor.

Ebeveyn-1: Ya, sevdiği bir arkadaşı varsa, yani kendisi zaten beraber şey yapıyorlar. Ne diyeyim ben size hocam, beraber oynuyorlar, geziyorlar, hani.

Ebeveyn-2: Kâle almamaya çalıştı. Ben de hocalara söyle demiştim.

Ebeveyn-4: Ben teselli.. hani "Yaparsın, edersin oğlum" .."Yaparsın, edersin. Sen de onlarla eşitsin"

Öğretmen-2: He he, ikisi birlikte bir araya geliyor. Teneffüslerde görüyorum. Onlarla bir.. Destek odadan tanıdıkları için bir araya gelip teneffüslerde birlikte geziyorlar. Ben onları görüyorum birlikte. Grup yapıyorlar kendilerince. Kendilerine ait bir dünya oluşturmuşlar gibi sanki.

Sonuç ve Tartışma

Katılımcıların çoğunluğu, özel gereksinimli öğrencilerin, sözlü olarak incitici sözler söyleme ve alay etme şeklinde sözlü zorbalığa; görmezden gelme ve dışlama şeklinde dolaylı zorbalığa ve fiziksel zorbalığa maruz kaldıklarını; küçük bir bölümü ise, isim takma ve hakaret etme şeklinde sözlü zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Ünal (2017), kaynaştırma ortamlarında yer alan zihin yetersizliği olan öğrencilerin normal gelişim gösteren akranları tarafından uğradığı zorbalığı öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelediği çalışmada, ilkokullarda çalışan 32 öğretmen ile görüşmeler yapmıştır. Katılımcı öğretmenler zihin yetersizliği

olan kaynaştırma öğrencilerine uygulanan zorbalığın daha çok fiziksel, sözel ve sosyal zorbalık türlerinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Sarı ve Pürsün (2019), kaynaştırma sınıflarındaki akran zorbalığını öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre inceledikleri nitel araştırmada 8 öğretmen ve 8 kaynaştırma öğrencisi ile görüşmeler yapmıştır. Araştırmanın sonucunda kaynaştırma öğrencilerinin en çok duygusal ve sözel zorbalığa maruz kaldığı ve bu durumun öğrencilerin içe kapanık, sosyalleşmekte güçlük çeken ve kendini ifade etmede yetersiz olmalarından kaynaklandığı belirtilmiştir. Amerika Birleşik Devletlerinde 5-17 yaş arası 23.494 öğrenci ile yapılan bir araştırmada en az bir yetersizliği olan öğrencilerin zorbalığa maruz kalma oranlarının %39.5 olduğu, bu öğrenciler arasında özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin zorbalığa maruz kalma oranının ise %11.9 olduğu belirlenmiştir (Iyanda, 2022). Çekya’da 11-15 yaş arası özel öğrenme güçlüğü olan çocukların maruz kaldığı zorbalığın incelendiği geniş kapsamlı bir araştırmada, özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin fiziksel etkinliklerden dışlanma şeklinde zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir (Jesina ve diğerleri, 2022). Rivers ve Smith (1994) İngiltere’de okul çağı çocuklarında zorbalık türlerine göre yaş ve cinsiyet farklılıklarını; zorbalık türlerini gerçekleştiği yer, kim tarafından yapıldığı ve bir büyüğe söylenip söylenmeme durumu gibi bağlamsal boyutunu ve dolaylı zorbalığın boyutlarını incelemek amacıyla 7000 ilkököl ve ortaokul öğrencisiyle geniş katılımlı nicel bir araştırma yürütmüştür. Araştırmanın sonucunda genel olarak zorbalığın gerçekleştiği yerin zorbalık türüne göre değişmediği, dolaylı zorbalığın en sık karşılaşılan zorbalık biçimi olduğu ve sınıfta fiziksel zorbalıktan veya sözlü zorbalıktan daha çok görüldüğü; erkeklerin fiziksel zorbalık biçimlerine maruz kalma olasılığının daha yüksek olduğu; kızların, özellikle ortaokulda, sözlü zorbalık biçimlerine maruz kalma olasılığının biraz daha fazla olduğunu, ancak dolaylı zorbalığa maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu araştırmada kaynaştırma öğrencisi katılımcıların çoğunluğu kız olup genellikle incitici sözler söyleme, hakaret ve alay etme şeklinde sözlü zorbalığa, küçümseme, görmezden gelme ve dışlama şeklinde dolaylı zorbalığa ve fiziksel zorbalığa maruz kaldıkları ifade edilmiştir. Öte yandan mevcut özel eğitim literatürünün çoğunluğunun sözlü ve fiziksel saldırganlığı ele aldığı görülmektedir (Rose ve diğerleri, 2011). Swearer ve diğerleri (2012), özel eğitim ve genel eğitim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma durumlarını belirlemek amacıyla ABD’de hem genel eğitim hem de özel eğitim öğrencilerini içeren, 5-9. sınıflara devam eden toplam 816 öğrenciyle yürüttüğü bir araştırmada, yetersizlikleri olan öğrencilerin, olmayanlara göre daha az prososyal davranış sergiledikleri ve daha fazla sosyal izolasyona maruz kaldıklarını bildirmiştir. Bu araştırmada kaynaştırma öğrencilerinin çoğunlukla sözlü, dolaylı ve fiziksel zorbalığa maruz kaldığının bildirilmiş olması yönüyle, araştırmanın bu bulgusunun alan yazındaki çalışmaların sonuçları ile uyumlu söylenebilir.

Katılımcıların büyük bir bölümü kaynaştırma öğrencilerinin maruz kaldığı zorbalığın büyük oranda gerçek hayatta yaşandığını belirtirken; küçük bir bölümü ise, bu öğrencilerin sanal ortamda da zorbalığa maruz kaldığını gözlemlediklerini belirtmiştir. Katılımcılar kaynaştırma öğrencilerinin gerçek hayatta maruz kaldığı zorbalığın sınıfta, okul bahçesinde, okulun koridorlarında ve okul içerisindeki başka bölümlerde yaşandığını; sanal ortamda yaşanan zorbalığın ise, telefon/internet mesajı ve Facebook yoluyla yaşandığını ifade etmiştir. Ünal (2017), kaynaştırma ortamlarında yer alan zihin yetersizliği olan öğrencilerin uğradığı zorbalığı öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelediği çalışmada, zorbalığın daha çok okul bahçesinde, sınıfta ve tuvalette gözlemlendiğini bildirmiştir. Sarı ve Pürsün (2019) kaynaştırma sınıflarındaki akran zorbalığını öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre incelediği araştırmada, okul içinde zorbalığın okul bahçesi, sınıf, koridor ve okul giriş-çıkışlarında gerçekleştiği belirtilmiştir. Buna ilaveten öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerinin normal gelişim gösteren akranlarıyla sosyal etkileşim içinde oldukları alanların ve öğretmenlerin öğrencilerin yanlarında olmadığı yerlerin genel olarak zorbalık yapmaya ve zorbalığa uğramaya daha açık yerler olduğunu belirttikleri bildirilmiştir. Rivers ve Smith’in (1994), İngiltere’de okul çağı çocuklarında görülen zorbalığın boyutlarını incelediği araştırmada, özellikle ilkökullarda oyun alanının, zorbalığın en sık meydana geldiği yer olduğu; zorbalığın yaşandığı diğer yerlerin ise, okul koridorları, sınıf ve okulun diğer bölümleri olduğu bildirilmiştir. Didden ve diğerleri (2009), özel gereksinimli öğrenciler arasında siber zorbalık yaşanma durumlarını araştırmak amacıyla, zihinsel ve gelişimsel yetersizlikleri olan 12-19 yaş arası 114 öğrenci ile yürüttüğü nicel bir araştırmada siber zorbalığın bu öğrenciler arasında yaygın olduğunu belirlemiştir. Bu araştırma ise, bir ortaokulda, nitel bir araştırma olarak planlanmış olup katılımcılar, zorbalığın yaşandığı yerin daha çok sınıfta ve okul bahçesinde olduğunu, ancak koridorlarda ve okulun diğer bölümlerinde de

yaşandığını, katılımcıların küçük bir bölümü ise siber zorbalığa da maruz kaldığını belirtmişlerdir. Araştırmanın bu bulgusunun alanyazındaki çalışmaların sonuçları ile tutarlı olduğu görülmektedir.

Katılımcıların büyük bir bölümü kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kaldıklarında genellikle üzgün, içe kapanma isteği, dışlanmış, öfkeli/kızgın/sinirli hissettiklerini ve başa çıkmak için öğretmenden/aileden/arkadaştan destek alma, içine atma, ortamdan uzaklaşma, odağı değiştirme ve umursamama gibi stratejiler uyguladıklarını belirtmiştir. Ünal (2017), zihin yetersizliği olan kaynaştırma öğrencilerinin uğradığı zorbalığı öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelediği çalışmada, öğrencilerin büyük bölümünün kendilerine zorbalık yapan öğrencileri öğretmenlerine şikâyet ettikleri, küçük bir bölümünün ise bu durumla ilgili herhangi bir paylaşımda bulunmadıklarını belirtmiştir. Hoover ve Stenhjem (2003), okullarda yetersizlikleri olan bireylere uygulanan zorbalığı ele aldıkları derleme çalışmasında, zorbalığın önlenmesine yönelik bir çözüm olarak, kapsayıcı ve okul genelinde uygulanan yenilikçi programları önermişlerdir. Çalışmada zorbalığın önlenmesine yönelik olarak geliştirilmiş kapsayıcı programlardan ikisi olan Olweus Müdahale Programından (Olweus Intervention Program) ve İkinci Adım Programından (The Second Step Program) detaylı olarak bahsedilmiştir. Bu programların içeriğini zorbalığa ilişkin düzenli ölçümler, öğrencilerin sosyal-duygusal gelişimini destekleyici etkinlikler ve okul-aile işbirliği oluşturmaktadır. Bu çalışmada zorbalığa maruz kalan kaynaştırma öğrencilerinin yaşadığı olumsuz duygu durum örnekleri ve başa çıkmada kullandıkları öğretmenden/aileden/arkadaştan destek alma, içine atma, ortamdan uzaklaşma, odağı değiştirme ve umursamama gibi stratejiler birlikte değerlendirildiğinde, alanyazındaki bulgularla uyumlu olduğu ve öğrencilerin olumlu destek alma ve sosyal-duygusal gelişimlerini ön plana koyan etkinlikler içerisinde bulunma gereksinimi duydukları görülmektedir. Bu yönüyle Hoover ve Stenhjem'ın (2003) çalışmasında önerilen türde okul genelinde uygulanan, kapsayıcı müdahale programlarının yaygınlaştırılması bir çözüm olarak görülebilir.

Öneriler

Uygulamaya Yönelik Öneriler

Kaynaştırma öğrencilerinin maruz kaldığı zorbalığın önlenmesi için okullarda genel eğitim öğrencilerine yönelik farkındalık çalışmalarının, sosyal duygusal becerileri güçlendirmeye yönelik okul genelinde kapsayıcı müdahalelerin ve kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programlarının uygulanması önerilmektedir.

Okullarda yaşanan zorbalığa karşı kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinin ve sınıf öğretmenlerinin iletişim ve işbirliğinin artırılması, ailelerin öğrencilerle ilgili alınan tedbirler konusunda bilgilendirilmeleri önerilmektedir.

Okullarda kaynaştırma öğrencilerine yönelik zorbalığın önlenmesine yönelik olarak öğretmenlerin sınıflarda uygulayabileceği paket eğitim programlarının geliştirilmesi önerilmektedir.

İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

Kaynaştırma öğrencilerinin ve genel eğitim öğrencilerinin maruz kaldığı zorbalığın karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve kaynaştırma öğrencilerinin maruz kaldığı zorbalığın önlenmesine yönelik müdahalelerin geliştirilerek etkililiklerinin incelenmesi önerilmektedir.

Yazarların Beyanı

Araştırmacıların katkı oranı beyanı: Birinci araştırmacı, araştırmanın planlanması ve alanyazın taraması, giriş kısmının yazılması, veri toplama aracının hazırlanması, verilerin toplanması, analizi, kaynakça düzeltilmesi, tartışmanın yazılması, son okuma ve gözden geçirmenin yapılmasına katkı sağlamıştır. İkinci araştırmacı, araştırmanın planlanması ve alanyazın taraması, giriş kısmının yazılması, veri toplama aracının hazırlanması, kaynakça düzeltilmesi, tartışmanın yazılması, son okuma ve gözden geçirmenin yapılması kısmında katkı sağlamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulunun 30.12.2021 tarihli ve 2021/12 toplantısında (Protokol no:2021/518) değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur.

Çatışma beyanı: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması söz konusu değildir.

Destek ve teşekkür: Araştırma sürecinde herhangi bir kurum veya kuruluşan destek alınmamıştır. Katılmayı kabul edip bilime destek olan öğrencilere, öğretmenlere ve ebeveynlere teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Atkın, N. (2009). Kaynaştırma. Hasan Avcıoğlu (Ed.) *İlköğretimde özel eğitim* (ss. 19-57) içinde. Nobel.
- American Association of University Women Educational Foundation. (1993). *Hostile hallways: The AAUW survey on sexual harassment in America's schools* (923012). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED356186.pdf>
- Arastaman, G., Öztürk Fidan, İ., & Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenirlik: Kuramsal bir inceleme. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75. <http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.61>.
- Cook, A., Ogden, J., & Winstone, N. (2016). The experiences of learning, friendship and bullying of boys with autism in mainstream and special settings: a qualitative study. *British Journal of Special Education*, 43(3), 250–271. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12143>.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66, 710–722. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1995.tb00900.x>.
- Dawkins, J. L. (1996). Bullying, physical disability and the pediatric patient. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 38, 603–612. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8749.1996.tb12125.x>
- Didden, R. Scholte, R.H.J., Korzilius, H., De Moor, J.M.H., Vermeulen, A., O'Reilly, M. Lang, R., & Lancioni, G.E. (2009). Cyberbullying among students with intellectual and developmental disability in special education settings. *Developmental Neuropsychology*, 12 (3), 146-151. <https://doi.org/10.1080/17518420902971356>
- Ezati Babi, M., & Mikaeili, N. (2022). Comparison of social competence with bullying–victim behavior in students with and without learning disability. *Journal of Learning Disabilities*, 11(2), 91-103. <https://doi.org/10.22098/JLD.2022.7142.1762>
- Farmer, T.W., Petrin, R., Brooks, D.S., Hamm, J.V., Lambert, K., & Gravelle, M. (2012). Bullying involvement and the school adjustment of rural students with and without disabilities. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 20(1), 19-37. <https://doi.org/10.1177/1063426610392039>.
- González-Calatayud, V., Roman-García, M., & Prendes-Espinosa, P. (2021). Knowledge about bullying by young adults with Special Educational Needs With or Without Disabilities (SEN/D). *Frontiers in Psychology*, 11, 622517. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.622517>
- Hazler, R. J., Hoover, J. H., & Oliver, R. (1992). What kids say about bullying. *Executive Educator*, 14(11), 20–22.
- Hoover, J., & Stenhjem, P. (2003). Bullying and teasing of youth with disabilities: Creating positive school environments for effective inclusion. *Issue Brief Examining Current Challenges In Secondary Education and Transition*, 2(3), 1-6. www.ncset.org
- Iqbal, F., Senin, M. S., Nordin, M. N. B., & Hasyim, M. (2021). A qualitative study: Impact of bullying on children with special needs. *Linguistica Antverpiansa*, (2), 1639-1643. www.hivt.be
- Iyanda, A. E. (2022). Bullying victimization of children with mental, emotional, and developmental or behavioral (MEDB) disorders in the United States. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 15(2), 221-233. <https://doi.org/10.1007/s40653-021-00368-8>
- Jesina, O., Baloun, L., Kudlacek, M., Dolezalova, A., & Badura, P. (2022). Relationship of exclusion from physical education and bullying in students with specific developmental disorder of scholastic skills. *International Journal of Public Health*, 67,1-8. <https://doi.org/10.3389/ijph.2022.1604161>

- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). *Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Uygulamaları Genelgesi*. 19.09. 2017 tarih ve 2017/28 sayılı genelge.
https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/21112929_kaynastirma_genelge.pdf.
- Merriam, S.B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (3. Basımdan Çeviri) (S. Turan Çev. Ed.). Nobel.
- Nabuzoka, D., & Smith, P.K. (1999). Distinguishing serious and playful fighting by children with learning disabilities and nondisabled children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40, 883- 890.
<https://doi.org/10.1111/1469-7610.00506>
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychological adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285, 2094–2132. <http://dx.doi.org/10.1001/jama.285.16.2094>
- Rivers, I., & Smith, P.K. (1994). Types of bullying behaviour and their correlates. *Aggressive Behaviour*, 20(5), 359-368. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1994\)20:5<359::AID-AB2480200503>3.0.CO;2-I](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1994)20:5<359::AID-AB2480200503>3.0.CO;2-I)
- Rose, C.A., Monda-Amaya, L.E., & Espelage, D.L. (2011). Bullyingh perpetration and victimization in special education: A review of the literature. *Remedial and Special Education*, 32(2), 114-130.
<https://doi.org/10.1177/0741932510361247>.
- Rose, C., Swearer, S., & Espelage, D. (2012). Bullying and students with disabilities: The untold narrative. *Focus on Exceptional Children*, 45(2), 1-10. <https://doi.org/10.17161/fec.v45i2.6682>.
- Sarı, H., & Pürsün, T. (2019). Kaynaştırma sınıflarında akran zorbalığının öğretmen ve öğrenci görüşleri açısından incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 731-768.
<https://doi.org/10.21560/spcd.v19i49119.500742>.
- Swearer, SM., Wang, C., Maag, J.W., Siebecker, A.B., & Frerichs, L.J. (2012). Understanding the bullying dynamic among students in special and general education. *Journal of School Psychology*, 50(4), 503-520.
<https://doi.org/10.1016/j.jsp.2012.04.001>.
- Sullivan, K., Cleary, M., & Sullivan, G. (2004). *Bullying in secondary schools: What it looks like and how to manage it*. Paul Chapman.
- Ünal, Z. H. (2017). *Kaynaştırma sınıfına devam eden zihin yetersizliği olan öğrencilere uygulanan akran zorbalığına ilişkin öğretmen görüşleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Basım). Seçkin.
- Whitney, I., Smith, P. K., & Thompson, D. (1994). Bullying and children with special needs. In K. Smith, & S. Sharp (Eds.) *School bullying: Insights and perspectives* (pp.213–240). Routledge.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Bullying is defined as negative, an aggressive, manipulative action or set of actions that one or more people perpetrate against a person or group over a wide period of time (Sullivan et al., 2004). Swearer et al., (2012) Bullying falls into three categories: (a) physical bullying (such as hitting, pushing, and kicking), (b) verbal bullying (such as threatening, name-calling, teasing), and (c) indirect or relational bullying (such as excluding individuals from the group, spreading rumors and saying bad things). Rose et al., (2011), added a fourth type of bullying, sexual bullying.

Although bullying is common among all students, students with disabilities experience bullying more intensely. Students with disabilities are both bullies and victims (Farmer et al., 2012; Rose et al., 2012; Whitney et al., 1994). It has been revealed that the exposure to bullying of students with disabilities differs according to the type and level of disability (Rose et al., 2012). Rose et al., 2012) It was stated that students with significant cognitive and physical disabilities were exposed to bullying more intensely. On the other hand, in a study conducted by Sarı and Pürsün (2019), it was argued that most of the mainstreaming students are exposed to bullying on a daily basis. In summary, students with disabilities who benefit from special education in a mainstreaming or segregated environment are exposed to bullying. The fact that teachers are not aware of or unable to deal with bullying effectively increases the exposure of students with disabilities to bullying (Farmer et al., 2012; Rose et al., 2011).

In this study, it was aimed to determine the bullying exposures of inclusive students and their strategies to cope with bullying by interviewing the mainstreaming students, their class counselors, parents and peers. When a description of the current situation is made and the coping strategies of mainstreaming students with bullying are determined, it is thought that supportive practices can be planned for these students in mainstreaming environments. The general purpose of this study is to determine the bullying situations of inclusive students and their strategies to cope with bullying. In the light of this purpose, sub-objectives; What kind of bullying are inclusive students exposed to? How do inclusive students feel when they are bullied?, What are the coping strategies of inclusive students?

Method

This research was designed with a case study, one of the qualitative research methods. The study group of the research consists of 5 mainstreaming students attending a secondary school in XXX in the 2021-2022 academic year, their classmates, mothers, and classroom guidance teachers. In the study, using semi-structured interview technique as data collection method, individual interviews with mainstreaming students, their class counselors and parents were performed, and focus group interviews were conducted with the peers of these students. The data of the study were collected with open-ended questions prepared by the researchers and finalized by obtaining expert opinion. Descriptive analysis was made on the research data.

Results

Participants generally stated that they were exposed to verbal bullying (in the form of offending words, insulting and mocking, belittling, ignoring and excluding), indirect bullying and physical bullying. Majority of the participants stated that the bullying that inclusive students are exposed to is mostly experienced in real life (in the classroom, in the schoolyard, in the halls and other parts of the school), while a small part of their peers and parents stated that they were exposed to bullying in the virtual environment (SMS/internet message and facebook). Majority of the participants stated that mainstreaming students generally feel sad, withdrawing, excluded, angry/furious/nervous when they are bullied. Participants stated that inclusive students use such coping strategies as seeking support from teachers/family/friends, introspection, alienation from the environment, changing the focus and ignoring.

Conclusion

The majority of the participants stated that students with special needs were exposed to verbal, indirect

and physical bullying; the findings obtained in this study are consistent with other research findings in the literature (Rivers and Smith 1994; Rose et al., 2011; Sarı and Pürsün 2019; Swearer et al., 2012; Ünal, 2107).

Most of the participants stated that the bullying that inclusive students are exposed to is mostly experienced in real life; a small portion of them stated that they observed that these students were also exposed to bullying in the virtual environment. The participants stated that the bullying that inclusive students are exposed to in real life is experienced in the classroom, in the school garden, in the halls and other parts of the school; they also reported that bullying in the virtual environment is experienced via SMS/internet message and Facebook posts. It is seen that the findings obtained as a result of the study are consistent with the results of other studies in the literature (Didden et al., 2009; Rivers and Smith 1994; Sarı and Pürsün, 2019; Ünal, 2017).

Most of the participants stated that when they are bullied, inclusive students generally feel sad, withdrawn, excluded, angry/furious/nervous, and they use strategies such as seeking support from teacher/family/friend, introversion, alienation, changing focus and ignoring. When these strategies are evaluated together, it is seen that they are compatible with the findings in the literature (Hoover and Stenhjem 2003; Ünal, 2107) and that students need to receive positive support and engage in activities that prioritize their social-emotional development. In this respect, dissemination of school-wide, inclusive intervention programs such as those suggested in the study of Hoover and Stenhjem (2003) can be seen as a solution.